

שלמה הוגו ברגמן

פרופסור שלמה הוגו ברגמן: "...ילדים, אתם תגדלו ותבינו: מקום רב בחייכם למעשייגבורה. אך קל להיות גיבור מתוך שינאה. היו גיבורים לאהבת העמים... ואם היה כאן חטא בגירוש ערבים במקומות מסויימים וביחס רע אליהם. הלא כולנו לוקחים חלק בחטא זה. כולנו שותפים בו... הערבים הם קורבנות הלאומנות כמו רבים מתוכנו..."

המלאור האחרון

נשח ברגמן את כלא העמים של קאקאניה * והגיע ב-1920 לירושלים, שם מונה מנהל בית הספרים-הלאומי, שהיה אז בראשית דרכו.

באותה תקופה התחולל בארץ אחד האירועים המזוירים והמסעירים, שילוב האכסטזה והחזון, כפי שבא על ביטוי בקיבוץ "השומר הצעיר" הראשונים ** . וכך, לפני 55 שנים פנה ברגמן, שהיה חדור כוונות רציניות ביותר, להותיר מאחור את הקאריירה האקדמאית שלו ואת בית הספרים הלאומי, ולהצטרף לאחד מקיבוצים אלה: רציית לקחת חלק בהתחדשות תנועת הנוער, שהתחוללה בחפציר כה. קיוויתי פעם לקשור את גורלי עם גורלכם ולהיות סנדלר אצלכם. וכשעליכם על הקרקע, עליתי אני כל יום אל הסדרה של הסנדלר במוסד הגרני "שגלר" בירושלים ולמדתי את יסודות הסנדלרות, ויחד עם זה את יסודות השפה הערבית המדוברת עליידי הכרי הערבי כיום בעבודה. תוכניתי אז לא יצאה לפועל. דומני שהי קבוצה לא ענתה או למיכתבי...

ב. גילחמת שלושים השנים

עם השתרשותו בארץ החל ברגמן מגלה רגישות מתפתחת וגוברת לבעיות הקונפליקט היהודי-ערבי. במשך שנים הוא נימנה עם חברי ברית-שלום, שכעבור שנים רבות כתב עליה במכתב שפירסם תחת הכותרת ספיקות בירחון נר: "היו זמנים שהקבוצה של אנשי, ברית שלום היתה מבודדת בתוך היישוב. אנו רצינו בהבנה עם הערבים על יסוד של מדינה דו-לאומית, ורוב גדול הן של היישוב והן של הערבים התנגד לכך. באותם זמנים היינו מחוייבים להקים כמה משלנו. אולם הזמנים האלה עברו, ההיסטוריה הכריעה נגדנו וההכרעה נפלה עליידי גורם שאיש לא השב, ולא היה יכול להשוב אז עליו — כליזמר, עליידי כך שהערבים עזבו את הארץ. כיום קיבלה כל השאלה פנים אחרות.

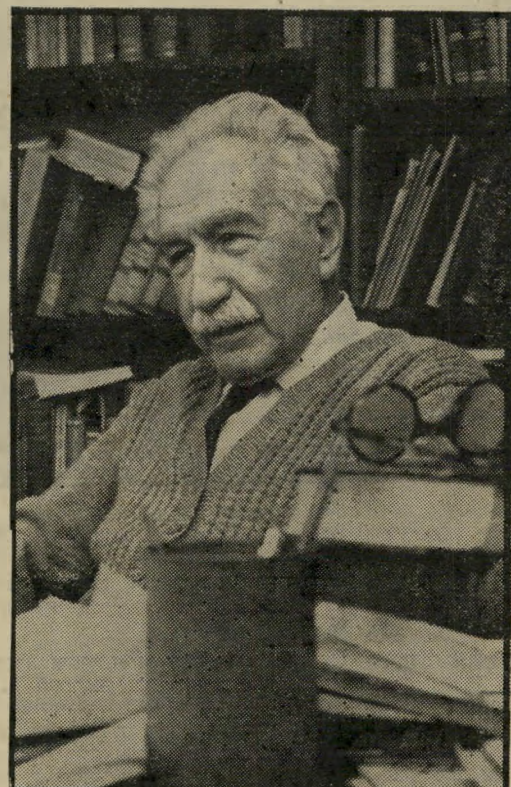
קבוצתנו, מי שהיו פעם חברי, ברית-שלום, קדמה מיזרחי, איתור*** מאיחדים גם כיום כהשקפות יסודיות אחרות, ואלו הן:

- א. אנו רואים את מדינת ישראל כחלק אורגני בתוך המיסגרת של המזרח-הקדום, ושואפים לכך שמדיניות החוץ שלנו ומדיניות-הפנים שלנו ביחסנו אל המיעוט הערבי תצא מהנחת-יסוד זו, ותיבנה על יסוד מניח זה... בהמשך רשימתו ספיקות. הוא מציינ: נכון הוא שחטאים רבים רוצים על פיתחי יסוד מדינתנו, אבל חטאים אלו — אנו חייבים לראות ולשקול אותם לאור כל ההיסטוריה שלנו, החל ב-1933. ואם היה כאן חטא בגירוש ערבים במקומות מסויימים וביחס רע אליהם, הלא כולנו לוקחים חלק בחטא זה, כולנו שותפים בו. אסור לנו להוציא את עצמנו מן האחריות הזאת, כאילו אנו היינו טובים יותר מן האחרים...

* קאקאניה, כינוי לקבוצת העמים השוכנת בין אוסטריה לבין ברית-המועצות, שבתרבותם נשתרשו מר-כיבים מתוך תרבות המטרופולין הווינאי. השם קאקאניה עצמו, הינו ראשי-תיבות של "הקיסר ירום הודו". הכינוי, שבו נתכנה הקיסר האוסטרי עליידי כל תושבי הקיסרות האוסטרו-הונגרית.

** אירוע שהועלה באחרונה על קרשי הבמה, במח זהו של יהושע סובול "ליל ה-20".

*** אירגונים שפעלו רבות להבנה בין שני העמים השוכנים בארץ.

שלמה הוגו ברגמן

נעוריו עם קאפאק: בדרך חזרנו על שעירים או דיברנו על פוליטיקה. זה היה בזמן גילחמת האנגלים נגד הכורים כדורם-אפריקה, ופרנץ עקב במלוא ההתלהבות אחרי אומייה-הלם של העם הקטן*. היה זה זמן התערורות פוליטיות רבה של הנוער, זמן של מיסנה כפוליטיקה האוסטרית... גם אנו נרכנו כפוליטיזציה הזאת, אבל בשני כיוונים שונים. פרנץ נעשה לפוציאליסט ואני נעשיתי לציוני. אך רוב הכיתה, שהיתה כימעט כולה מורכבת מצעירים יהודים, היה נלהב ללאומנות הגרמנית.

ואז קרה מיקרה זה: שנינו היינו, יחד עם רוב הכיתה, חברים באחת האגודות האסורות והמדויות, אשר התאספו מדי פעם בפעם כדי ליהנות ממינוחי הסטודנטים, עוד לפני היותנו סטודנטים ממש. ערכנו נשף של הכיתה — והנשף נגמר בשיר גרמני לאומני "המישמרת על הריני נוס". כל הסטודנטים קמו לכבוד השיר, רק אנו שנינו, הפוציאליסט והציוני, נשארנו ישובים על מקומנו. קם רעש גדול, ושנינו הוצאנו מן האגודה...

אחרי שעבר את מילחמת-העולם הראשונה כחייל בצבא האוסטרי, וחזה בפילת הקיסרות ההאבסבורגית,

א. הפחד מפני ההיסטוריה

כאשר הלך לעולמו הפרופסור שלמה הוגו ברגמן, דומה שפסה תקופה מישראל. נמוג תוריהב של הוגים ויוצרים, דור של הומניסטים יהודים שמוצאם ממרכז אירופה. נונקונפורמיסטים בהשקפותיהם, שפסעו נגד הזרם והמקובלות. ברגמן, שהשתייך על אותו קומץ אינטלקטור אלים מערביים שהגיעו ארצה עם תום מילחמת-העולם הראשונה, וביניהם יל. מאגנס, מרטין בובר, ר' בנימין ואחרים — היה נושא הגלגל של החששות והתיקוה. ודומה כי בהסתלקותו לפני יותר משנה, כבה המאור האחרון שהאיר את האפלה המחשבתית שבה נתונה החברה הישראליה מזה 30 שנים.

באחרונה ראה אור קובץ מאמרים ורשימות פרי-עטו של ברגמן, שנערך והוא לבית-הדפוס בידי תלמידו, הפרופסור נתן רוטנשטיין*. מתוך קשת הדיעות הנכלת לות בקובץ זה עולה דמותו של שלמה הוגו ברגמן כפילוסוף הטורה ויורד מגבתי הפילוסופיה אל מעמקי החיים, מבלי ששיקול-הדעת הפילוסופי יעלם מדבריו. יחד עם זאת כתיבתו היא פשוטה, תמציתית וישרה — ובעזרתה הוא מנסה את רעיונותיו בבחירות ובהחלטיות.

מתוך הרשימות עולה דמות של אחרון הנפילים, דיוקן של איש מאמין החש עצמו אחראי לכל מה שמתרחש סביבו, תוך שהוא קשוב למאורעות ציבוריים ואינו נבהל כלל ממבוכות-הדור. חייו של ברגמן נראים, במבט לאחור, כחיים שופעי אומץ אינטלקטואלי והתמודדויות אינספור במציאות הארצישראלית.

שלמה הוגו ברגמן נולד וגדל בפראג שבצ'כיה. לאורך מסכת חייו כולה בולטת ההתרשמות המתמדת שלו מאופיו של העם הצ'כי על מרכיביו השונים**. עם שנלחץ בבסיבות ההיסטוריות. ברשימתו פראג הוא מסביר: הפחד מפני ההיסטוריה האיומה של העם הקטן הצ'כי, הנלחץ בין שני עמים גדולים, שנכנס בלא רשות כביכול לאותו המקום הצר שאותו הוא תופס כיום. קוראים את המקום כחימוני הלאומי שלו, גן-עדן של הארמיה. ההיסטוריה היא גורל, והגורל מביט כך מכל מקום.

מתוך רשימות שונות בקובץ זה מצטיירת יהדות פראג כתופעה יוצאת-דופן. ובין השאר הוא כתב עליה: "הקיום של היהודים בפראג היה כל-כולו פאראדוקס. ואין לפאראדוקס הזה ביטוי יותר טוב, מאשר התיאור ההיטלרי של מורחיה-הדרך העומד לפני בניין התיאטרון הגרמני הארצי ומסכיב לתיירים: המנהל הוא יהודי, השחקנים הם יהודים, קהל-המסתכלים הוא יהודי ויחד יש לכל המוסד הזה השם, תיאטרון ארצי גרמני. היחיד דים בפראג ובארץ הצ'כית ככללה היו נושאי התרבות הגרמנית ולחמיהם..."

ידיד-נעורים היה לברגמן, יחד עימו למד באותה כיתה בפראג במשך 12 שנה, מ-1889 עד 1901. פרנץ קאפאק. במונוגרפיה קצרה שחיבר על אודות קאפאק, מספר ברגמן על הקינאה שקינא בקאפאק על מיכתבתו, ושבידו מצוי היה כתב-היד העתיק ביותר מאת קאפאק, שאמר: "אדם בא ואדם הולך, / אדם נפרד ולעיתים קרובות אינו נראה עוד. עוד מוסיף ברגמן ומספר על

* שמואל הוגו ברגמן, "במשעול", ספריית מן המוקד, הוצאת "עם עובד".

** צ'כים, סלובקים, מוראבים וגרמנים.